

A DEMOKRÁCIA ÉS A GAZDASÁGI FEJLŐDÉS KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA MANCUR OLSON GONDOLATAI NYOMÁN

A cikk Olson [1993] azon állítását veszi alapul, miszerint a stabil demokrácia, a tulajdonjogok védelmének köszönhetően elősegítheti, sőt gyorsíthatja is a gazdasági növekedést. Hipotézisem ezért az, hogy minél tartósabb egy rendszer – ami köszönhető a tulajdonjogi biztonságnak –, annál valószínűbb a gazdasági növekedés. A keresztszeti regresszió alátámasztotta a hipotézis, így az olsoni feltevés helyénvalóságát is, ami leginkább az autokráciákban szembeűnő. Az autokráciák esetében a stabilitás hozzájárul a tulajdonjog megalapozásához, ami erőtéljes hatást gyakorol a gazdaság növekedési ütemére.

BEVEZETÉS

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, milyen kapcsolat van a politikai stabilitás – ami a tulajdonjog megszilárdulásának alapvető feltétele – és a gazdaság teljesítőképessége között. A politikai rendszer stabilitásának mércéjeként a *rezsimtartósság* mutatóját használom, ami az uralkodó rendszer túlélését fejezi ki. A fő kérdés az, hogy egy-egy rendszer kora és stabilitása milyen módon befolyásolhatja a növekedési ütemet. Ennek megválaszolásához a vezérfonalat Mancur Olson [1993] azon megállapítása adja, miszerint a demokrácia, s ezzel a politikai fejlődés alapozza meg a gazdaság sorsát és lehet az, amely megvédi a tulajdonjogokat, mérsékelve ezzel a kizsákmányolás kockázatát is.

Abból a hipotézisből indulunk ki, hogy a stabilitás (rendszer-tartósság) pozitívan korrelál a növekedéssel, leginkább a tulajdonjogi háttér biztosítása révén. Minél rövidebb a vezető/párt időhorizontja, annál kevésbé fontos a polgárok jóléte. Ezáltal a kormányok rövidebb tartóssága – ami leginkább az autokráciákra jellemző – ösztönöz arra, hogy a hatalmon lévő csoport a javak akkora mennyiségét szívja el a rendszerből, amekkorát csak lehet. Azoknak a kormányoknak, amelyek rövidebb várható élettartammal számolnak, magasabb diszkonttényezővel kellene járniuk, így elmozdulnának a hosszú távú hatékony gazdaságserkentő politikától a rövid távú járadékvadász politika felé.

1. GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS DEMOKRÁCIA

A stabilitással összefüggő gazdasági hatások elemzéséhez Olson cikkét [1993] veszem alapul.

Olson a demokrácia gazdaságra gyakorolt jótékony hatását a zsarnokság elemzéséből vezeti le. Felvetése két helyzet értékeléséből táplálkozik, amelyek közül az egyikben *kóborló banditák* (roving bandit) uralkodnak, míg egy másikat tartósan *egy bandita* (stationary bandit) vezet. A két állapot összevetésével arra az ered-

ményre jut, hogy az utóbbi lesz a virágzóbb, mert az állandó banditának – még ha önző is –, erős érdekeltsége van abban, hogy az általa irányított nép osztársadalmi termékét gyarapítsa. A mechanizmus hasonlóan működik a belső rend és a közösségi javak biztosításának esetén is. Olson következtetését a sajátos „láthatatlan kéz” mechanizmusának tulajdonítja, amely képes arra, hogy az autokrata magatartását a társadalmi érdekek megfelelően koordinálja. Ebből azt a megállapítást vonja le, hogy az autokrácia, mint egyeduralom a társadalom szempontjából kedvezőbb helyzetet teremt, mint az anarchia. Vagyis az anarchiánál jobb az autokrácia, de akkor mi a helyzet a demokráciával?

A demokráciához képest az autokrácia kizsákmányoló, mivel senki sincs, aki az autokrata vezetőt ellenőrizni tudná. A demokrácia „jósága” az autokráciával szemben Olson szerint azzal indokolható, hogy amíg az autokratikus vezető addig növeli az adót, amíg az abból származó nyereség meghaladja a veszteségeit és a közjavak esetében is addig költ egy egységgel többet, amíg a kiadás alatta marad a pótlólagos egység által generált haszonnak, a demokráciában a többség az adó mellett a piaci jövedelmeket is megszerzi. Ez a tény pedig azt erősíti, hogy a demokratikus vezető többet költ az autokrata vezetőnél közjavakra, főként a társadalmi termelékenységből eredő fokozottabb érdekeltsége miatt. Olson így végső soron azt állítja, hogy a demokrácia kívánatosabb a gazdaság egészséges fejlődését tekintve mint az autokrácia.

Ahhoz ugyanis, hogy a társadalom ki tudja használni a lehetőségeket, amelyek a növekedés felé viszik a gazdaságot, megfelelő törvényi keret, az egyéni jogok kiterjesztése és a megfelelő intézmények szükségesek. Ezek megteremtődése pedig csak a demokrácia adta kereteken belül valósulhat meg. Olson állításából az következik, hogy a magántulajdonhoz való jog és az egyéni jog erős ösztönzővé válik, aminek a kialakulásában a kormányzat kényszerítő ereje nélkülözhetetlen szerepet játszik. Itt válik fontossá az a megállapítás, hogy a kialakult intézményi keret az, amely a társadalom által irányított piacon elvezet a gazdasági növekedéshez.

A demokrácia (stabilitás) és gazdasági növekedés kapcsolatát *Gedeon Péter* [2009] mélyrehatóan elemzi. Tanulmányában a gazdasági fejlődés és a demokrácia között hat különböző kapcsolatot tételez fel, amelyek mindegyikét alaposan szemügyre veszi és elméleti összefüggésekkel reflektál. Az olsoni logika szempontjából a demokrácia és a politikai fejlődés kapcsolata igazán lényeges. A demokrácia stabilitást jelent, amivel biztosítja a növekedéshez szükséges gazdasági és politikai intézmények megjelenését. A gazdasági stabilitást a tulajdonjogok megléte, a politikai stabilitást pedig többek között a kikényszeríthető törvényi keret garantálja [Gedeon 2009: 31].

A demokrácia az egyetlen olyan intézményi berendezkedés, amelyben az emberi jogok védve vannak, ahol az emberek jogait gyakorolva, akár kényszerítőleg is felléphetnek a kormányzat ellen különböző intézkedések meghozatalának kérdésében. A demokrácia biztosítja a *rule of law*-t, a jogi biztonságot és a kiszámíthatóságot. Ez azért különösen fontos, mert a beruházások – akár helyi, akár külföldi – növekedésserkentő hatásúak, de csak akkor, ha a befektetők biztosak lehetnek abban, hogy a szerződések a törvény erejénél fogva biztosítottak és a bíróság által kikényszeríthetőek. *Spagnoli* [2008] is arra utal, hogy egy szabad civil társadalomban mindenki lehet gazdaságilag aktív a jogok kikényszeríthetőségének köszönhe-

tően, de egy diktatórikusabb rendszerben ez csupán néhány kiváltságos személyre korlátozódik és néha nem is a legalkalmasabb emberek kezébe kerül az irányítás. Az említett megközelítések azt jelzik, hogy a szabad társadalmat a rule of law garantálja, azt pedig csak a demokrácia képes biztosítani.

Az ok-okozati összefüggés azonban a mai napig nem tisztázott. A demokrácia (stabilitás) gazdasági hatását több kutatás is kétségbe vonja, és azt sugallja, hogy a demokrácia nem járul hozzá a gazdasági növekedéshez, ezáltal nem segíti elő az ország gazdasági fejlődését sem. Demokráciákban a jogokkal nyomás alá lehet szorítani a politikai elitet, ezért a lázadás, a tüntetések és a politikai döntéshozás befolyásolásának számos csatornája hat fékezően. Az Amin–Djankov [2009: 3] szerzőpáros úgy véli – a reformok véghezvitele szempontjából –, hogy a demokratikus szabályok a döntéshozatali hatáskört szétdarabolhatják, így a reformok ellenzői könnyebben be tudnak avatkozni a reform tervezésébe. A diktatúrákban ezzel szemben a hatalom nagyobb centralizációja megkönnyíti az intézkedések bevezetését. Mások szerint [Alesina–Rodrik, 1994], a demokrácia aláássa a befektetéseket, mivel megnövekedett fogyasztásra ösztönöz, így akadályozza a jó gazdaságpolitika és a reformok kialakítását. Ennek oka pedig az, hogy a demokratikus társadalmakban a kormányzatok ún. *partikuláris érdekek nyomásának* vannak kitéve. Ezzel szemben az autokratikus rezsim jobban ellent tud állni a jövedelem újraelosztására irányuló és minden, a szegényebb társadalmi rétegből eredő nyomásnak. A legjobb példa ennek bizonyítására Kína lehet, amely egy autokratikus rendszer keretében tudott liberalizációt és reformokat végrehajtani. Azonban az előbbi kijelentéssel láthatóan összefüggő bizonyítékok ellenére a Nobel-díjas *Amartya Sen* [2003: 236] másként tekint erre a kérdésre. Véleménye szerint „Kína vagy Dél-Korea magas gazdasági növekedése nem tekinthető egyértelmű bizonyítéknak arra vonatkozóan, hogy az önkényuralom kedvezőbb körülményeket teremt a gazdasági növekedéshez, de ellentétes következtetés sem vonható le abból a tényből, hogy a leggyorsabban növekvő afrikai ország, nevezetesen Botswana, a demokrácia oázisa a zavaros kontinensen.”

Végül a vitában egy harmadik vonalat is érdemes megemlíteni, amit többek között *Przeworski* és szerzőtársai [2000] kutatásai jelentenek. Vizsgálatuk azért izgalmas, mert azt állítják, hogy akár diktatúra, akár demokrácia van, lényeges különbséget a hosszú távú növekedési rátákban nem lehet felfedezni, de úgy tűnik, hogy a demokratikus berendezkedésű országok kisebb ingadozást produkáltak a növekedési rátában, mint a diktatórikus országok. Azaz demokráciában ugyan kevesebb a „gazdasági csoda”, de ezzel együtt a nagy bukások száma is kisebb.

A felsorolt irodalmak csupán azt jelzik, hogy a demokrácia és a gazdasági növekedés kapcsolata a mai napig nem tisztázott, így a kapott eredményeket ezek tükrében lehet értelmezni.

2. A REZSIMTARTÓSSÁG ÉS A TULAJDONJOG KAPCSOLATA

Az elemzés arra helyezi a hangsúlyt, hogy a politikai rezsim stabilitása – ami leginkább a demokráciára jellemző – és az ennek következtében kialakuló tulajdonjogi rendszer hogyan járul hozzá a gazdaságok teljesítményéhez. Pontosabban, hogy a

rendszer tartóssága mennyire befolyásolja és leginkább milyen irányban a növekedési kilátásokat, rámutatva arra, hogy vajon a stabilitás és az azzal járó erős intézményi környezet elősegíti-e a gazdasági növekedést.

A tulajdonjog és a szerződési jog a demokrácia kiépülésének igen lényeges eleme, amely előrevetíti a rendszer stabilitása és a tulajdonjog közötti szoros kapcsolatot. Amint azt *Clague* és szerzőtársai [1996: 245] írják, a demokratikus rend nem létezhet a tulajdonjogok és a szerződések védelme, kikényszeríthetősége nélkül. Az említett jogokat pedig azok az intézmények védik meg, amelyek biztosítják a többi egyéni jogot is. *North* [1992: 477] írása is azt igazolja, hogy a tulajdonjog szerkezete és a piac azért döntő a növekedésben, mert éppen azokat az ösztönzőket alakítja, befolyásolja, mint a fizikai és emberi tőke felhalmozása, vagy éppen a technológia, amelyek szintén szerepet játszanak a gazdaság teljesítményében. Ezáltal egyes intézmények ösztönözhetik a technológiai haladást, míg mások nem. Így válik lényegessé, hogy demokratikus vagy diktatórikusabb közegben milyen ösztönzők alakulnak ki, amelyek a fejlődést lehetővé teszik.

Amennyiben a demokrácia elősegíti a gazdasági fejlődést, akkor annak minden téren stabilitást és előrejelezhetőséget, kiszámíthatóságot kell biztosítania, amihez viszont elengedhetetlen a tulajdonjog és a szerződések védelmének garantálása. Az empirikus elemzés vezérfonala pedig itt válik különösen hangsúlyossá. A stabilitás (rendszer-tartósság) olyan gazdasági intézmények megerősödéséhez vezet, mint a tulajdonjog, amely gazdaságserkentő hatással bír. *Clague* és szerzőtársai [1996] tanulmányukban felteszik, hogy a tulajdonjog megléte, ezáltal a gazdasági fejlődés függ a demokrácia korától, így befolyásolva, mennyire válik lehetővé a tulajdon és a szerződési jogok védelme. A régi demokráciákban a tulajdonjog forrása abban rejlik, hogy a politikai választások útján megválasztott vezető nem tudja egyoldalúan kiterjeszteni hatalmát, elsődlegesen az eltelt idő alatt kialakult megszilárdult intézményrendszernek, főként a *rule of law*-nak köszönhetően. Ezzel szemben az átmeneti demokráciákban már más a helyzet, mivel a kisajátítás megléte akadályozza a tartós demokrácia kiépülését. Ezért az ilyen bizonytalan, instabil átmeneti környezetben a tulajdonjog védelme még egy biztos autokráciánál is nagyobb veszélybe kerül. Éppen ezért, ha nincs kiépült jogi rendszer, amely korlátozza az egyéni jogok bitorlását, nem lehet hosszan tartó demokrácia. Vagyis a tulajdon és szerződési jogokat – amit a demokratikus rendszer jobban véd –, valamint a rezsím élettartamát veszik meghatározó tényezőnek a gazdasági növekedésre vonatkozóan.

Acemoglu, *Johnson* és *Robinson* [2002] a gyarmatosított országokban hosszú távú trendeket vizsgálva szintén arra a megállapításra jutott, hogy 1970 és 1997 között azokban az országokban, amelyekben erős intézményi renddel volt érvényben, a destabilizáló makropolitika kevésbé volt jelentős hatással az ország gazdaságára, míg a gyenge intézményekkel bíró országok sokkal hajlamosabbak voltak a válságra. Más megközelítésben a demokrácia (stabil) megköveteli az erős intézmények kiépítését, míg az autokrácia (instabil) a hatalom és önös érdek szerepétől elhomályosítva kevesebb erőt összpontosít a különböző intézményrendszerek kiépítésre. Ezek a megállapítások összeegyeztethetőek *Olson* [1993] álláspontjával is.

A konkrét empirikus tesztelés előtt tisztázni kell azt, hogy az autokráciában a tulajdonjogok egyáltalán nem biztosítottak, ami a politikai rezsím-gazdasági fejlődés

dés viszonyrendszerében döntő jelentőséggel bír. A megállapítás Olson *stationary bandit* magatartásával ugyan nem egyeztethető össze, de Clague et al. [1996] eredményeivel összefüggést mutat. E szerint az autokrata irányítók mentesülnek olyan intézményi korlátoktól, mint például a független bíróság. Ráadásul a pénzügyi kötelezettségek tiszteletben tartását is semmisnek tekinthetik, ami miatt az autokrata vezetők a társadalom fosztogatóivá válhatnak. Az ilyen ragadozó magatartást pedig az autokrata rövid időhorizontja, vagyis az a bizonytalanság ösztönzi, ami akkor támad, ha a vezető távozik a hatalomból. Ezzel szemben a demokrácia esetében a gazdasági fejlődéshez szükséges politikai intézmények hatékonyabban működnek, mint autokrata kormányzás alatt. Ezen intézmények magukba foglalják a már említett *rule of law*-t, amely védi a tulajdonjogot és egyéni szabadságot, ezáltal gazdagítva a kreativitást és vállalkozást, másrészt a véleménynyilvánítás szabadságát, amely az információ szabadabb áramlását biztosítja, sőt az intézményi fékek és ellensúlyok rendszere megakadályozza az autokráciában tapasztalt kizsákmányolást. Itt merülhet fel meghatározó szerepet játszva az elköteleződési probléma is, ami a biztonságos tulajdonjog kialakításának a kérdését veti fel. Vagyis a politikai döntéshozók előzetes kinyilatkoztatásuk, ígéretük ellenében is cselekedhetnek másként, ha azt érdekeik megkívánják. Ezért nem biztos az olyan gazdasági intézmények létrejötte, amelyek a társadalom széles rétegének tulajdonjogait megvédik, biztosítva ezzel a gazdasági fejlődést. Ahogy a *Radygin-Entov* [2008: 9] szerzőpáros írja: „minél szélesebb a kormányzati korrupció egy társadalomban, annál kevesebb a lehetőség a versenymechanizmusok és a piaci intézmények konszolidálására. Ilyen körülmények között viszont a hatékony piaci interakciók helyét, a »politikai piacon« meginduló vetélkedés és a bürokratikus érdekek közötti küzdelem válthatja fel.”

3. EMPIRIKUS TESZTELÉS

Tanulmányomban eddig nagy hangsúlyt helyeztem a demokrácia és a gazdasági növekedés szempontjából annak a szemléltetésére, hogy elsődlegesen a tulajdonjogok és a szerződési jogok megléte és kikényszeríthetősége lehet az oka annak, hogy a demokráciák biztosabb háttérrel nyújtanak a fellendüléshez, mint az autokrata rezsimek.

Olson demokráciára és stabilitásra vonatkozó állítását *a rezsimek tartósságával* (regime durability) szemléltetem, amely az uralkodó rendszer túlélését fejezi ki. Olson állításának megfelelően hipotézisem szerint minél tartósabb egy rezsimek, annál valószínűbb a gazdasági növekedés, hiszen kialakulnak a megfelelő intézmények. Feltevésem azon alapul, hogy a kevésbé tartós rezsimek (amelyeket gyakori rezsimeváltások tarkítanak) éppen a tervezhetőség hiánya miatt kizsákmányolóbbak (hiányoznak a megfelelő tulajdonjogi rendszerek), ami a gazdasági környezetre is kedvezőtlen hatással bír. A hipotézis értelmében azt várnánk, hogy minél rövidebb távú, instabilabb egy rendszer, az a növekedési hatásokban is negatív erővel csapódik le.

A rezsimek tartóssága pozitív kapcsolatban áll a tulajdon és szerződési jogok meglétével, függetlenül attól, hogy demokráciáról vagy autokráciáról beszélünk [Clague 1996], másrészt a politikai rezsimek instabilitása a bizonytalansági tényezőn

keresztül a gazdasági növekedésre, a szabályozási politikára, de még az adópolitikára is kedvezőtlen hatással bírhat. Ahogyan arra Clague és szerzőtársai [1996] is utaltak, a hosszú ideje fennálló demokráciák jobb és biztonságosabb jogokat garantálnak, mint bármelyik másik rendszer. Ez Olson [1993: 572] demokráciával kapcsolatos véleményével is összecseng, aki azt írja, hogy „olyan biztos kormányzatra van szükség, amely tiszteletben tartja az egyéni jogokat ... nincs tulajdonjog kormány nélkül.” Mindemellett a stabilitás hozzájárul a járadékvadászat elleni harchoz is.

Ráadásul számos tanulmány [Cukierman et al., 1992; Alesina–Tabellini, 1990] foglalkozik Olsonhoz hasonlóan a kormányzatok (tartósságot befolyásoló) szerepével is. Véleményük szerint azok a kormányzatok, amelyek bizonytalanok a saját túlélésükben (kétséges tervezési horizont), nem optimális politika mellett köteleződnek el, legfőképp azért, hogy az utána következő vezető/politikai párt gazdasági helyzetét rontsák. Mindent összevetve, a fentiekből kiindulva elmondható, hogy azt várhatjuk: a politikai rezsím nagyobb instabilitása kisebb növekedési hatással jár.

3.1. MÓDSZERTAN ÉS ADATOK

A rezsímtartósság növekedésre gyakorolt hatásának elemzéséhez keresztmetszeti regressziós elemzést végzek, empirikus növekedési modell segítségével, amely a kibővített Solow-modellből [Mankiw–Romer–Well, 1992] származik. A modell tartalmazza mind a fizikai, mind a humán tőkét.

A modell eredményváltozója (függő változó) a *növekedési ütem*. Az adatok forrása a Penn World Table (PWT) 7.0 adatbázisa [Heston–Summers–Aten, 2011]. Szintén a PWT-ből származik a magyarázó változók közül a másik makrogazdasági mutató, a beruházási ráta értéke is. Mint a fizikai tőkébe eszközölt beruházás jó közelítőjét, a mutató értékét az 1970 és 2009 közötti időszakra számolt átlaggal jellemzem. A humán tőkébe irányuló beruházás közelítője az egész népességen belül a 15 év felettiek középfokú oktatásban eltöltött átlagos éveinek száma 1970 és 2005 között, amelyet a Barro–Lee [2001] adatbázis tartalmaz. Végül a népességre vonatkozó adat a Világbank indikátorai közül került ki [The World Bank, 2012]. A hosszú távú technológiai haladás és az amortizáció feltételezett rátájának összegét ($g+\delta$) a nemzetközi irodalomban szokásos 8 százalékos értéknek veszem [Caselli, 2005: 685, 690–691]. A hipotézis szempontjából legfontosabb változó a *rezsímszabályozás* intézményi típusú változó. A rezsímtartósság a stabilitás egyik legkézzelfoghatóbb indikátora, amely sokféleképpen megragadható (politikai puccsok, alkotmányok léte stb.). A rezsímváltás fontosságára mutat rá többek között Hausmann, Pritchett és Rodrik [2004], akik azt találták, hogy a rezsímváltozások igen nagy jelentőséggel bírnak abban az értelemben, hogy a politikai rezsímváltozások a növekedés gyorsulásának jelentős előrejelzői.¹

Az empirikus tesztelés során a Marshall, Jagers és Gurr [2010: 17] által definiált *rezsímtartósság* mutatóját használom. A szerzők megfogalmazásában a rezsím tar-

¹ Ugyanakkor Hausmann, Pritchett és Rodrik [2004] vizsgálatukban hosszabb távon a növekedési rátában bekövetkezett változások valószínűségét és nem a növekedési teljesítményt vizsgálták.

tóssága a legutóbbi rezsinváltás – a polity2 mutatóban bekövetkezett 3 pontos változás –, vagy az átmenet lezárása óta eltelt évek számát jelöli. Ennek bázisértéke mindig 0, ami az új politika bevezetését jelenti. Minden következő év a mutató értékét egy évvel növeli mindaddig, amíg egy új rezsime (politikai változás) be nem következik.

Mindazonáltal feltételezem a tartósság rezsimtípus-specifikusságát, amelyet a *polity2* mutatóval mérek. Az ide vonatkozó adatok a Polity IV Project [Marshall–Jagers–Gurr, 2010] adatbázisából származnak. A Polity IV az országok demokratikus-autokratikus minőségét vizsgálja, miközben feltételezi, hogy egy-egy ország egyszerre lehet mindkettő is. Az autokrácia-demokrácia minőségét egy 0-tól 10-ig terjedő skálán mérik, ahol mind a demokráciában, mind az autokráciában a 10-es jelenti a maximális értéket (maximális demokrácia vagy maximális autokrácia). A *polity2* a polity IV-nél finomabb mutató, hiszen a demokrácia értékéből kerül kivonásra az autokrácia értéke, ezért a mutató már –10 és +10 közötti tartományban mozoghat. A legnagyobb fokú autokráciát a –10, a legerősebb demokráciát a +10 jelzi. A polity mutatók esetében az időszakokra vonatkozó adatok átlagával dolgoztam, mert feltehető, hogy a különböző típusú intézmények hosszabb időtávon is viszonylag stabilak. Így

$$\ln(\text{növekedésiütem})_i = \text{const} + \beta_1 \ln(\text{rezsimmtartósság})_i + X' \beta_2 + \varepsilon_i \quad (1)$$

ahol $\ln(\text{rezsimmtartósság})$ a rezsime stabilitását mérő komponens, az X' pedig különböző kontrollváltozókat foglal magában (népességnövekedési ütem, iskolázottság, beruházási ráta, polity2), i az országokat jelöli.

A *korrelációs együtthatókból* (R^2 , korrigált R^2) – amelyek a függő és független változók közötti kapcsolat erősségét hivatottak mérni – az tűnik ki, hogy a független változók magyarázó ereje a gazdaság növekedési ütemére vonatkozóan igen kissé mérhető. Ennél is szembetűnőbb, hogy az intézményi változók modellben való szerepeltetése nincs különösebb hatással a változók magyarázó erejére.

A *kontrollváltozók* közül a népesség növekedése és az iskolázottság hatásai a vártak megfelelően alakulnak. A középfokú oktatás együtthatója pozitív kapcsolatot mutat a GDP növekedési ütemével, de hatásfoka csökken az intézményi változók bevonásával, sőt szignifikanciája el is tűnik. A népesség növekedési üteme pedig negatívan korrelál a gazdaság növekedési üteméhez. A népességnövekedés jó része a legkevésbé fejlett országokban történik, ami erőteljes nyomás alá helyezi a kiépülőben lévő intézményi alapokat és az oktatási rendszert, infrastrukturális túlterheltséget és erőforrásszűkítést okozva. A hatás a fejlett országokban is igen erős társadalmi, gazdasági és környezeti következményekhez vezethet, többek között munkanélküliség alakulhat ki az illegális bevándorlás, valamint az illegális munkavállalás miatt.

A kezdeti jövedelem azt jelzi, hogy a magasabb egy főre eső kezdeti jövedelem negatívan és szignifikánsan korrelál az egy főre eső GDP-vel, illetve annak növekedési ütemével. A megállapítás a feltételes konvergencia hipotézisét erősítheti, amely azt mondja ki, hogy az országok nem egymáshoz, sokkal inkább *saját egyensúlyi állapotukhoz* (steady state) közelítenek. Vagyis a szegényebb országok nem a gazdagabbak fejlettségi szintjéhez közelítenek, hanem különböző egyensúlyi pályá-

kon növekednek, és minél közelebb vannak ehhez az értékhez, annál lassabban növekednek [Barro, 1991; Barro–Sala-i-Martin, 1992; Mankiw–Romer–Well, 1992].

1. táblázat: Regressziós elemzés a növekedési ütemre vonatkozóan

	Függő változó: növekedési ütem _{1970–2009}			
	1.	2.	3.	4.
<i>konstans</i>	14,671 (3,129)***	14,816 (3,148)***	14,915 (3,189)***	16,2672 (3,802)***
<i>ln(jövedelem₁₉₇₀)</i>	-0,550 (-2,154)**	-0,573 (-2,187)**	-0,552 (-1,934)*	-0,822 (-3,772)***
<i>ln(beruházási ráta_{1970–2009})</i>	1,321 (3,154)***	1,332 (3,124)***	1,341 (3,194)***	1,760 (3,959)***
<i>ln($n_{1970–2009}+g+\delta$)</i>	-5,512 (-3,997)***	-5,528 (-4,020)***	-5,654 (-3,947)***	-4,48 (-3,019)***
<i>ln(iskola_{1970–2009})</i>	0,571 (1,687) *	0,559 (1,627)	0,562 (1,645)	0,362 (1,101)
<i>rezsimtartósság_{1970–2009}</i>		0,002 (0,545)	0,0021 (0,592)	-0,003 (-0,648)
<i>polity2_{1970–2009}</i>			-0,009 (-0,289)	0,001 (0,327)
<i>ln(EFW_{1970–2009})</i>				5,158 (3,695) ***
<i>R²</i>	0,334	0,335	0,336	0,526
<i>korrigált R²</i>	0,308	0,302	0,296	0,487
<i>megfigyelések száma</i>	107	107	107	94

Legkisebb négyzetek módszerével (OLS) számolt regresszió. Zárójelben a *t*-értékek. A *-ok az egyes szignifikanciaszinteket mutatják: *** 1 százalék, ** 5 százalék, * 10 százalék. A * hiánya azt jelöli, hogy az adott változó még 10 százalékon sem szignifikáns. A szórás heteroszkedacitás robusztus.

Az elemzés szempontjából a legfontosabb az intézményi változók szerepe. A teszt azt jelzi, hogy bár együttthatóik pozitívak, egyiküknek sincs különösebb hatása a növekedési ütemre akkor, amikor a fontos kontrollváltozók a modellben bevonásra kerülnek. A véletlenszerűséget kizárhatja, hogy a Levine–Renelt [1992] szerzőpáros munkájában ugyancsak arra a megállapításra jutott, hogy a politikai stabilitás (a rezsimitartóssága) lényegében nincs kapcsolatban a gazdasági növekedéssel.

Mindezek tükrében felmerül a kérdés, hogy mi lehet annak az oka, hogy a rendszer stabilitása nem járul hozzá jelentősen a gazdasági növekedéshez? A legfontosabb indokként a gazdaságpolitika stabilitása hozható fel, amely felülírhatja a rendszertartósság növekedésre gyakorolt hatását. A gazdasági növekedés–politikai stabilitás közvetett kapcsolatára adhat egy lehetséges magyarázatot, ha a növekedés szempontjából leginkább fontos elem, a beruházási csatornán keresztül vonunk le következtetést. A befektetők és vállalkozók sokszor az ország gazdaságpolitikai stabilitását előbbre valónak tekintik a rendszer stabilitásánál. Ennek alátámasztására számtalan példát találunk a történelemben. Elképzelhető ugyanis, hogy egy katonai zavargásoktól mentes stabil rendszer hátrányt szenved el kiszámíthatatlan gazda-

ságpolitikájának következtében.² Hasonló események zajlottak le Zaire-ben (a mai Kongói Demokratikus Köztársaság), ahol 1965-től 1999-ig ugyanazon diktátor kezében összpontosult a hatalom, vagyis nem következett be rezsimváltás, mégis lehangozó növekedési rátát produkált ebben az időszakban [Akitoby–Cinyabuguma, 2004]. Ellenpéldaként Borner és szerzőtársai [1995] Thaiföldet említik, amelynek fejlődését 13 alkotmány, 17 puccs és számos tömeglázongás, így rezsimváltozások kísérték, mégis a gazdaságpolitika kiszámíthatónak bizonyult, ezért a politikai zavargás nem hatott ki a tulajdonjog biztonságára. Teljesen logikusnak tűnik, hogy a kereskedelempolitikát, az adókat körülvevő bizonytalanságok, a befektetések optimális időzítését módosítják. Ebből a szempontból az ösztönző rendszerek előrejelezhetősége, stabilitása fontosabbnak tűnik, mint a politikai rendszer (rezsimtartósság) stabilitása.

A rendszerstabilitást felülíró gazdaságpolitika jelentőségét hivatott alátámasztani a modellbe beépített gazdaságpolitikai változó (4. oszlop), amelyet a Fraser Institute által számított *gazdasági szabadság indexszel* (Economic Freedom of the World, EFW) mérik [Gwartney et al., 2011: 11]. Amint azt *Gwartney* írja, az EFW mutató azt foglalja magában, hogy a nemzetek intézményei, politikái mennyire segítik elő a gazdasági teljesítmények növekedését, így a gazdasági szabadság az egyéni választásokon, az önkéntes cserén, a piaci verseny szabadságán és természetesen az egyéni és tulajdonjogok védelmén alapul.

A regressziós elemzés igazolni látszik a gazdaságpolitika fontosságára utaló következtetéseket. Vagyis az a tény, hogy a politikai rendszerstabilitás együttthatója nem jelez kapcsolatot a növekedési ütemmel, azt jelzi, hogy a növekedési ütem szempontjából a gazdaságpolitikai kiszámíthatóságnak jelentősebb szerepe van. Az 1. táblázat 4. oszlopából kiderül, mennyire alapvető jelentőségű a gazdaságpolitika (erre egyébként a megnövekedett korrelációs együtttható is utal). Pozitív, szignifikáns kapcsolat mellett – a többi kontrollváltozó állandóságát feltételezve –, ha 1 százalékkal nő a gazdasági szabadság, akkor az 0,05 százalékkal járul hozzá a növekedéshez. A gazdasági szabadság fontossága nem újkeletű, hiszen már *Adam Smith*, később pedig *Hayek* [1960] is úgy vélte, hogy a gazdasági szabadság és a gazdasági aktivitás a szegény nemzetek számára kulcsfontosságú a felemelkedésben, aminek eredményeznie kell, hogy az alacsony jövedelmű emberek egy szabadabb országban sokkal jobban élnek, mint egy kevésbé szabad országban. *Holcombe* [1999] a gazdasági szabadság fontosságára utalva példaként említi a második világháború utáni Észak- és Dél-Korea esetét. Míg a piacorientált Dél gazdagodott, és a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdaságává vált, addig a tervutasításos rendszerű Észak gazdasági teljesítménye mélyrepülést vett. A gazdasági szabadságnak ezenkívül érzékelhető más pozitív hatása is. *Pei* [1999] kimutatja, hogy a nagyobb gazdasági szabadsággal rendelkező országoknak kisebb a lehetősége a járadékvadászatra, így a korrupciós fenyegetés is alacsonyabb. A kapcsolat fordítva is igaz. A korrupciósabb országokban alacsonyabb a gazdasági szabadság, mert a korrupcióból hasznot

2 Az Aizenman–Marion [1991] szerzőpáros tanulmányában 46 fejlődő országot vizsgálva jutott hasonló következtetésre az 1970 és 1985 közötti időszakot elemezve. A gazdasági növekedés és a politikai stabilitás közötti korreláció véleményük szerint a gazdaságpolitika perzisztenciája és a földrajzi régió függvénye.

húzó egyének, csoportok felhasználják befolyásukat a gazdasági szabadság korlátozására.

4. A REZSIMTARTÓSSÁG HATÁSA A NÖVEKEDÉSRE

A rezsimtartósság növekedési ütemre vonatkozó vizsgálatában az eddigi teszt során azt állapítottuk meg, hogy önmagában a rezsimváltások nélküli rendszerélettartam nem jelent nagyobb gazdasági növekedést. Vagyis csak a rendszer stabilitása nem erőteljes magyarázó változója a gazdasági növekedésnek. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a gazdaságpolitika stabilitása és kiszámíthatósága biztosabb háttérrel jelent a befektetőknek, mint egy-egy rendszer túlélése.

A továbbiakban azt vizsgálom meg, vajon az eredmény jelentősen módosul-e akkor, ha a mintát két csoportra, autokráciára és demokráciára bontom ún. dummy változók segítségével, amelyet a $polity2 > 0$ képlet alapján határoztam meg. Ebben az esetben két kimenete lesz a vizsgálandó országoknak (vagy demokráciák, vagy autokráciák). A változó értéke 0 autokratikus és 1 demokratikus rendszer esetén. A dummy változót „demokrácia” néven építem be a modellbe, amelyet aztán keresztváltozóként is felhasználok a rezsimtartósság tanulmányozásában:

$$\ln(\text{növekedésiütem})_i = \text{const} + \beta_1 \ln(\text{rezsimtartósság})_i + \beta_2 D_i(\text{rezsimtartósság}) + X' \beta_3 + \varepsilon_i \quad (2)$$

ahol X' olyan kontrollváltozókat foglal magában, mint *beruházási ráta*, *kezdeti jövedelem*, *iskolázottság*, *EFW gazdasági szabadság mutató*.

A 2. táblázatban az 1. táblázat eredményei láthatóak, de kibővítve egy újabb oszloppal, amelyikbe a dummy változók kerültek. Jelen esetben a táblázat 5. oszlopa, az újonnan kapott eredmények lényegesek. Az előzővel ellentétben a minta szétválasztása az intézményi változók jelentőségén is változtat.

Megállapítható, hogy minden fontos intézményi mutató, így a rezsimtartósság önmagában és keresztváltozóként is erős kapcsolatot mutat a növekedési ütemmel. A demokrácia feljebbvalósága pedig köthető Olson demokráciafelfogásához, amelyet a tulajdonjog elősegítése, így a gazdasági teljesítmény előmozdítása alapvető keretének tekint. Ebben az esetben a tartósság növekedésre gyakorolt hatását a különböző rezsimre vonatkozóan a *rezsimtartósság* és a *demokrácia*(*rezsimtartósság*), mint keresztváltozó segítségével határozhatjuk meg. A képlet és a táblázat (0,104 -0,108 D_i) alapján, az autokrata rezsimekben a tartósság nagyobb erővel hat a növekedésre, mint a demokráciákban.

A magyarázatot a politikai intézmények gazdasági teljesítményben betöltött szerepében lehet fellelni, mivel mind a rezsim milyensége, mind a rezsimtartósság a politikai stabilitás mércéjének tekinthető. Ráadásul a stabilitás a tulajdonjogokkal is összefüggésbe hozható. A demokráciákban azért lehet kisebb a tartósság megfigyelt hatása, mert a politikai intézmények befolyása a tartósabb demokráciákban internalizálódik, ezért idővel ezen intézmények szerepe csökken, ami viszont arra enged következtetni, hogy a politikai stabilitás a demokráciák természetes tulajdonsága. Az autokráciák esetében, ahol gyakoribb a rezsimcserélődése, a stabilitás

hozzájárul a gazdasági intézmények megalapozásához, mint a tulajdonjog, ami erőteljes hatást gyakorol a gazdaság növekedési ütemére, hiszen a vezető érdekeltté válik a kizsákmányolás elkerülésében, vagyis a rövid távú szemléletet felváltja a hosszú távban való gondolkodás.

2. táblázat: A rezsimtartósság szerepe autokráciákban és demokráciákban

	Függő változó: növekedési ütem ₁₉₇₀₋₂₀₀₉				
	1.	2.	3.	4.	5.
<i>konstans</i>	14,671 (3,129)***	14,816 (3,148)***	14,915 (3,189)***	16,2672 (3,802)***	11,877 (3,226)***
<i>ln(jövedelem₁₉₇₀)</i>	-0,550 (-2,154)**	-0,573 (-2,187)**	-0,552 (-1,934)*	-0,822 (-3,772)***	-0,805 (-4,816)***
<i>ln(beruházási ráta₁₉₇₀₋₂₀₀₉)</i>	1,321 (3,154)***	1,332 (3,124)***	1,341 (3,194)***	1,760 (3,959)***	1,386 (3,498)***
<i>ln(n₁₉₇₀₋₂₀₀₉^{+g+δ})</i>	-5,512 (-3,997)***	-5,528 (-4,020)***	-5,654 (-3,947)***	-4,48 (-3,019)***	-3,154 (-2,507)**
<i>ln(iskola₁₉₇₀₋₂₀₀₉)</i>	0,571 (1,687) *	0,559 (1,627)	0,562 (1,645)	0,362 (1,101)	0,315 (1,206)
<i>rezsimtartósság₁₉₇₀₋₂₀₀₉</i>		0,002 (0,545)	0,0021 (0,592)	-0,003 (-0,648)	0,104 (6,107)***
<i>polity2₁₉₇₀₋₂₀₀₉</i>			-0,009 (-0,289)	0,001 (0,327)	
<i>ln(EFW₁₉₇₀₋₂₀₀₉)</i>				5,158 (3,695) ***	4,279 (4,102)***
<i>demokrácia₁₉₇₀₋₂₀₀₉</i>					2,222 (5,404)***
<i>demokrácia*(rezsim-tartósság)</i>					-0,108 (-6,118)***
<i>R²</i>	0,334	0,335	0,336	0,526	0,641
<i>korrigált R²</i>	0,308	0,302	0,296	0,487	0,607
<i>megfigyelések száma</i>	107	107	107	94	94

Legkisebb négyzetek módszerével (OLS) számolt regresszió. Zárójelben a *t*-értékek. A *-ok az egyes szignifikanciaszinteket mutatják: *** 1 százalék, ** 5 százalék, * 10 százalék. A * hiánya azt jelöli, hogy az adott változó még 10 százalékon sem szignifikáns. A szórás heteroszkedacitás robusztus.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Kiinduló feltevés az volt, hogy az instabilabb rendszerek romboló hatással vannak a gazdasági környezetre, míg a stabilabbak élvezik az erősebb intézményi keretet (tulajdonjogi rendszer), így a derülátóbb gazdasági kilátásokat. Az elemzés kiindulópontja Olson megállapítása, aki úgy vélte, hogy a demokráciák stabilitásuknak köszönhetően erősebb intézményi kerettel rendelkeznek, ami lehetővé teszi a gazdasági növekedés elősegítését. Feltevés igazolására keresztmetszeti regressziót futtattam a rezsim tartósságának növekedési ütemre gyakorolt hatását vizsgálva.

E teszt legfontosabb magyarázó változója a rezsimtartósság, hiszen Olson a tulajdonjogok szerepét a fennálló rendszer tartósságával hozza összefüggésbe. Az első tesztelés megkérdőjelezte a vizsgált változó gazdasági növekedésre gyakorolt hatását. A rendszerstabilitás inszignifikanciája elsősorban a gazdaságpolitika stabilitásával magyarázható.

A második tesztelés során dummy változók segítségével autokráciákra és demokráciákra bontva a mintát, a rendszer tartóssága komoly magyarázó változóvá lépett elő, jelezvén, hogy a stabilitás egyértelműen hozzájárul a gazdasági kilátások javulásához, hiszen ösztönzi a különböző gazdasági intézmények, többek között a tulajdonjog kiépülését és megszilárdulását. Azonban a regresszió azt is jelezte, hogy a stabilitás erősebb hatással van az autokráciák növekedésére, ami az Olson által leírt *stationary bandit* tevékenységgel hozható összefüggésbe. Vagyis az autokrata a társadalmi érdekek megfelelően koordinálja magatartását. Minél stabilabbá (tartósabbá) tud válni az autokrata rezsim, annál nagyobb ösztönzést kap a vezető kialakítani egy erős intézményi keretet, biztosítva nemcsak a tulajdonjogokat, hanem a pozitív növekedési kilátásokat is. Mindeközben a demokráciák természetes tulajdonságának tekinthető a stabilitás, amely eredendően kedvezőbb fejlődési pályát jelent az országoknak.

IRODALOM

- Acemoglu, D.–Johnson, S.–Robinson, J. A. (2002): „Reversal of fortune: Geography and institutions in the making of the modern world income distribution” *The Quarterly Journal of Economics* 117(4): 1231–1294.
- Aizenman, J.–Marion, N. (1991): „Polity uncertainty, persistence and growth” *Review of International Economics* 1(2):145–163
- Akitoby, B.–Cinyabuguma, M. (2004): „Sources of Growth in the Democratic Republic of the Congo: A Cointegration Approach” *International Monetary Fund* 114(04):1–31
- Alesina, A.–Rodrik, D. (1994): „Distributive Politics and Economic Growth” *Quarterly Journal of Economics* 109(2): 465–490.
- Alesina, A.–Tabellini, G. (1990): „Positive theory of fiscal deficit and government debt” *The Review of Economic Studies* 57(3):403–414.
- Amin, M.–Djankov, S. (2009): „Democracy and Reforms” *World Bank Policy Research Working Paper Series* (4835):1–25
- Barro, R. J. (1991): „Economic growth in a cross section of countries” *The Quarterly Journal of Economics* 106(2): 407–443.
- Barro, R. J.–Sala-I-M. X. (1992): „Convergence. Journal of Political Economy” *Journal of Political Economy* 100(2): 223–251.
- Barro, R. J.–Lee, J.W. (2001): „International Data on Educational Attainment: Updates and Implications” *Oxford Economic Papers* 53(3): 541–630.
- Borner, S.–Brunetti, A.–Weder, B. (1995): *Political Credibility and Economic Development*. New York, NY: St. Martin’s Press.

- Caselli, F. (2005): „Accounting for Cross-Country Income Differences” In: Aghion, Philippe and Durlauf, Steven N. (eds.): *Handbook of economic growth* 1A:679–741 Elsevier, Amsterdam, Netherlands,
- Clague, C. et al. (1996): „Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies” *Journal of Economic Growth* 1(2): 243–276.
- Cukierman, A. et al. (1992): „Seignorage and Political instability” *American Economic Review* 82(3): 537–555
- Gedeon P. (2009): „Gazdasági fejlődés és politikai demokrácia” *Politikatudományi Szemle* 18(1): 26–42.
- Gwartney, J. et al. (2011): *Economic Freedom of the world*. Annual Report 2011.
- Hausmann, R.–Pritchett, L.–Rodrik, D. (2004): „Growth Accelerations” *Journal of Economic Growth* 10(4): 303–329.
- Hayek, F. A. (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heston, A.–Summers, R.–Aten, B. (2011) *Penn World Table Version 7.0*. Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania.
- Holcombe, R. G. (1999): *Economic Freedom and Economic Growth*. The Independent Institute. <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=310>. Lekérdezve: 2012. 08. 30.
- Levine, R.–Renelt, D. (1992): „A sensitivity analysis of cross-country growth regressions” *American Economic Review* 82(4): 942–963.
- Mankiw, G. N.–Romer, D.–Well, D. N. (1992): „A Contribution to the Empirics of Economic Growth” *Quarterly Journal of Economics* 107(2): 407–437.
- Marshall, M. G.–Jagers, K.–Gurr, T. (2010): *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2010*. <http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>. Lekérdezve: 2012.06.07
- North, D. C. (1992): „Institution, ideology and economic performance” *Cato Journal* 11(3):477–496.
- Olson, M. (1993): „Dictatorship, Democracy and Development” *American Political Science Review* 87(3): 567–576.
- Pei, M. (1999): *Economic Institutions, Democracy, and Development*. <http://www.carnegieendowment.org/1999/02/26/economic-institutions-democracy-and-development/3i9>. Lekérdezve: 2012. 06. 10.
- Przeworski, A. et.al. (2000): *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*. Cambridge University Press.
- Radygin, A.–Entov, R. (2008): „Institutions and economic growth: contemporary theoretical approaches” *Gaidar Institute of Economic Policy, Working Papers* (0004) Moscow, Russia.
- Sen, A. (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Európa könyvkiadó, Budapest.
- Spagnoli, F. (2008): *Why Do We Need Human Rights?: From Democracy to Prosperity*. <http://filipspagnoli.wordpress.com/2008/05/20/human-rights-facts-20-from-democracy-to-prosperity/>. Lekérdezve: 2012. 05. 23.
- The World Bank: *Countries and Economies*. <http://data.worldbank.org/country>. Lekérdezve: 2012. 05. 12.

A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM 2015-BEN HABILITÁLT OKTATÓI

Erős-Honti Zsolt	Élelmiszer-tudományok
Kenesei Zsófia	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Zsóka Ágnes	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Mandják Tibor	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Horváth Dóra	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Berlinger Edina	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Zilahy Gyula	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Marjainé Szerényi Zsuzsanna	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Takács Sándor	Gazdálkodás- és szervezéstudományok
Szakadát István	Szociológiai tudományok
Kengyel Ákos	Politikatudományok
Nagy Sándor Gyula	Közgazdaság-tudományok
Trautmann László	Közgazdaság-tudományok
Pintér Miklós	Közgazdaság-tudományok